

Fundamentele rezonabilității epistemologice. Comentarii pe marginea lucrării: Traian Rotariu (2016), *Fundamente metodologice ale științelor sociale*, Iași: Polirom, 235 p.

Mihai Stelian Rusu*

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

Dacă un cercetător ingenios ar găsi cumva o cale de a cuantifica un ipotetic indice disciplinar de reflexivitate metodologică, sociologia ar putea pretinde, fără ca altă disciplină să-i poată contesta în mod legitim pretențiile, locul fruntaș în topul sistematicității cu care își repune periodic în discuție propriile-i metode de a cunoaște obiectul său de studiu. Acest indice al reflexivității metodologice poate fi înglobat într-un și mai comprehensiv „coeficient de reflexivitate epistemologică”, exprimând propensiunea cu care o disciplină își supune examenului critic propriul statut epistemic. Și sub acest raport sociologia poate de asemenea revendica întâietate în rândul științelor socioumane și naturale deopotrivă. Nicio altă disciplină științifică nu și-a introspectat condiția epistemică și nu și-a dezbătut în așa măsură metodele precum a făcut sociologia de-a lungul relativ scurtei sale existențe disciplinare. Bornele istorice care au jalonat evoluția sociologiei nu au fost atât mari teorii care să fi schimbat optica prin care realitatea socială a fost conceptualizată, pe cât scandalurile asupra metodei, încadrate de regulă în dispute înverșunate asupra statutului cognitiv al sociologiei. Această remarcă este valabilă începând de la originile sociologiei înfipte în scandalul pozitivismului de la sfârșitul secolului al XIX-lea (ale cărei reverberații au punctat evoluția disciplinei până în zilele noastre) și până în plină

contemporaneitate cu a sa dezbateră asupra individualismului metodologic și teoria alegerii raționale. Să nu uităm că, cel puțin în spațiul francez unde a fost cel dintâi instituționalizată în sistemul de învățământ universitar, sociologia și-a anunțat apariția ca *proiect metodologic*, înainte de a se încarna realmente empiric. Astfel, *Regulile metodei sociologice* (Durkheim, 2002) [1895] au precedat cu doi ani *Sinuciderea* (Durkheim, 2007) [1897], lucrare care a constituit o *cause célèbre* în epocă, provocând nu mai puține valuri în lumea academică franceză decât a generat în societatea mai largă faimoasa și infama „afacere Dreyfus” (Brown, 2011). În spațiul german, raportul intim între sociologie și scandalurile metodologice este chiar mai evident decât în cel francez. *Die Methodenstreit* (disputa asupra metodei) de la finele secolului al XIX-lea la care Max Weber i-a dat celebra sa soluție a „sociologiei comprehensive” a fost reluată în anii '60 sub forma unui nou *Positivismusstreit* în care s-au înfruntat raționaliștii critici de genul lui Karl Popper cu nu mai puțin criticii (din cu totul alt punct de vedere) membri ai școlii de la Frankfurt.

Cartea lui Traian Rotariu (2016), *Fundamente metodologice ale științelor sociale*, apărută recent la Polirom în colecția „Collegium. Sociologie. Antropologie”, relevă cum nu se poate mai clar această reflexivitate epistemo-

* Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Științe Socio-Umane, str. Lucian Blaga, nr. 2A, etaj 3, Sibiu, 550169, România. E-mail: mihai.rusu@ulbsibiu.ro.

logică ca pe o constantă a identității disciplinare a sociologiei. O identitate nu întotdeauna prea comodă, întrucât această predilecție reflexivă a sociologiei de a-și introspecta în continuu, la modul cel mai critic, condiția epistemică, o poate chiar deturna de la misiunea pe care și-a asumat-o (aceea de a cunoaște realitatea socială), către a-și explora și evidenția în chip aproape masochist propriile limite de cunoaștere. Volumul semnat de Traian Rotariu, cu toate că prelungește această lungă tradiție a reflecției asupra posibilităților metodologice și gnoseologice ale sociologiei, este scris totuși din perspectiva unui optimism epistemologic asumat cu luciditate critică de către un cercetător care crede, în limitele failibilismului inerent oricărei întreprinderi omenești de cunoaștere, în capacitatea sociologiei de a produce afirmații relevante despre realitatea socială. Subzistă, ca presupuziție implicită ce stă la baza reflecțiilor asupra metodei și statutului epistemic al sociologiei și nu numai, ideea cu totul contestabilă că reflexivitatea epistemologică este necesarmente sceptică, în sensul că ea poate conduce numai în direcția subminării pretențiilor legitime de cunoaștere ridicate de științele sociale. Filosofi de cel mai important calibru intelectual, de la David Hume și Immanuel Kant, până la maeștri contemporani ai suspiciunii epistemice (Michel Foucault) care l-au urmat pe Friedrich Nietzsche, întăresc ideea implicită că reflexivitatea epistemologică este echivalentă cu o doză tare de scepticism gnoseologic. Rezistând în fața a ceea ce cu altă ocazie a numit „mirajul socio-filosofiei franceze”, Traian Rotariu arată că reflexivitatea epistemologică este posibil a fi exercitată nu numai cu optimism, dar și într-un regim de austeritate logico-rațională ce contrastează în mod flagrant cu spectaculoasele (dar găunoasele) conceptualizări *haute couture* ale curentului postmodernist, elaborate parcă înadins *pour épater la bourgeoisie* (un argument dezvoltat pe larg și în Iluț și Rusu, 2013).

Cuvântul care descrie cel mai fidel concepția epistemologică expusă de Traian Rotariu este cel de „rezonabilitate”, cu cele două sensuri majore ale termenului. De regulă, polisemantica

termenilor dă mult de furcă cercetătorilor care operează cu aceștia, atât în științele sociale, cât și în disciplinele umaniste și filosofie. În ea se ascund sursele încurcăturilor de limbaj, comunicării deficitare și dialogurilor razante unul cu celălalt. Nu fără temei, Ludwig Wittgenstein (2001) [1921] a incriminat limbajul ca izvor al tuturor problemelor filosofice. O întrebuintare judicioasă a limbajului, argumenta Wittgenstein în *Tractatus Logicus-Philosophicus*, ar promite dezlegarea marilor probleme ale gândirii filosofice, pe care doar utilizarea improprie a limbajului le-a obstrucționat soluționarea. În cazul de față, pentru scopurile prezente, polisemantica „rezonabilității” nu doar că nu ne afundă în neînțelegeri lingvistice, ci chiar ne vine în ajutor, facilitându-ne înțelegerea. Poziția prezentată de Traian Rotariu este rezonabilă, mai întâi, în sensul de *moderată*, echilibrată, chiar plauzibilă, opusă deci radicalismelor și extremismelor de tot soiul. În numele unei judecăți pe cât de cumpătate pe atât de raționale autorul apără poziția unui „realism rezonabil”, a unui „construcționism social slab”, ori a unei rigori metodologice ferite de excesele cantitativismului, dar și de la fel de păguboasele abuzuri calitativiste. Această moderație bazată pe un spirit conciliant transpore pe toată lungimea lucrării, autorul căutând permanent să depășească antinomiile în care s-a crispat gândirea sociologică, tensiunile ajungând chiar la un periculos punct de rupere a disciplinei între o fracțiune schismatică (calitativismul) aflată într-o permanentă stare beligerantă cu ceea ce membrii acesteia numesc a fi sociologia cantitativistă. Chiar dacă această strategie nu are cum să producă senzație – moderația fiind prin excelență caracterizată de discreție și precauție, pe când extremismul cognitiv poate transforma peste noapte autorul unei idei dintre cele mai năstrușnice într-o vedetă intelectuală – Traian Rotariu este un om al nuanțelor. Ca de exemplu, atunci când, tratând delicata problemă a raportului dintre contingent și necesar în ontologia fenomenelor sociale, insistă pentru evidențierea *variabilității gradului de arbitrar* a diferitelor componente ale lumii sociale (p. 122). De exemplu, anumite convenții, precum circulația mașinilor pe banda dreaptă a carosabilului

ori regula *offside*-ului în fotbal sunt complet contingente, în sensul că ar fi putut fi cu totul altfel, ceea ce le conferă statutul de arbitrar cultural. Alte convenții, precum banii ca mediu de schimb ori familia ca instituție de organizare a relațiilor de reproducere sunt marcate de un grad ridicat de necesitate socială, dacă nu absolută (există societăți în care economia este organizată în baza schimbului în natură), atunci cel puțin în anumite circumstanțe de dezvoltare socială (modernitatea ar fi inconceptibilă fără un mijloc de schimb standardizat). La fel de rezonabil – opus soluțiilor radicale – se arată autorul și în problematica contondentă a raportului dintre natură și cultură, transpus în științele sociale sub forma opoziției dintre biologic și sociocultural în definirea omului și umanității. Desigur că sociologia, prin specificul disciplinei, privilegiază factorii socioculturali, în special efectul instanțelor de socializare în modelarea, înțelegând chiar ca „umanizare”, a fapturii biologice. Cu toate acestea, deși își asumă celebra formulă trialectică elaborată de Peter L. Berger și Thomas Luckmann (2008, p. 89) [1966] – „Societatea este un produs uman. Societatea este o realitate obiectivă. Omul este un produs social” – Traian Rotariu nu exclude *ab initio* influențe provenind din zestrea genetică a omului, nici rolul mediului natural în modelarea unor aspecte ale realității sociale. Dimpotrivă, spre oripilarea multora, este dispus chiar să acorde un rol, e-adevărat că limitat, inclusiv atât de disprețuitei sociobiologii avansată de Edward O. Wilson (2003) [1980] ca teorie generală a socialității ființelor biologice (Rotariu, 2016, 131). Om al nuanțelor, fără îndoială, dar – trebuie adăugat numaidecât – un om al nuanțelor tari, întrucât Traian Rotariu nu urmărește calea de mijloc ca principiu în sine, ci, evitând cu grijă capcanele extremismelor, se plasează apoi cu hotărâre pe poziții clar asumate înăuntrul spectrului de poziții intermediare.

În al doilea rând, demersul epistemologic desfășurat în paginile cărții este „rezonabil” în sensul mai tare al termenului, ca derivat al cuvântului *rațional*. Traian Rotariu este un apologet al raționalității înțeleasă într-o triplă ipostază: i) raționalitatea epistemologică a științei,

cu referire la faptul că cunoașterea științifică este un demers rațional care, urmărit cu precauție metodologică, asigură ajungerea la concluzii caracterizate de un grad ridicat de obiectivitate; ii) raționalitatea metodologică a demersului științific, în sensul că metodologia cu care operează știința, deși nu este radical diferită de mijloacele epistemice ale simțului comun, conduce numaidecât la o cunoaștere superioară celei practice. Așadar, alegerea ei în detrimentul altor metode epistemice este justificată rațional de superioritatea cognitivă a rezultatelor obținute; iii) raționalitatea cotidiană a actorului social, în sensul că individul obișnuit este înzestrat cu rațiune, ghidându-se după aceasta în activitățile sale de zi cu zi. Desigur, nu este vorba despre o rațiune abstractă sau pură, ci despre ceea ce Herbert A. Simon (1957) a numit încă de acum mai bine de jumătate de secol în urmă „raționalitate limitată” (*bounded rationality*). Această raționalitate intrinsecă a actorului social stă la baza „principiului carității” formulat de Donald Davidson (1973) ca precept metodologic constând în atribuirea din oficiu a raționalității actorului social în vederea înțelegerii acțiunii acestuia. În caz contrar, observatorul extern riscă să considere acțiuni cu care nu este foarte familiar ca expresie a iraționalității, când de fapt cel care le realizează are motive bine întemeiate pentru a se comporta așa cum o face. Spre exemplu, dansul ploii realizat ca mijloc ritualic de invocare a precipitațiilor poate fi cu ușurință etichetat ca irațional. Totuși, contextualizând raționalitatea la sistemul de credințe al practicantilor, în care ploaia este provocată de o deitate a cărei voință poate fi modificată prin mijloace ritualice, dansul ploii apare ca o modalitate rațională de a provoca reacții meteorologice. Această premisă a raționalității implicite a actorului social fundamentează opțiunea lui Traian Rotariu pentru „individualism metodologic” ca principiu analitic care recomandă ca explicarea unui fenomen social să coboare până la motivele, intențiile, rațiunile și scopurile care au stat în baza acțiunilor sociale ale indivizilor.

În privința stilului construcției argumentative și a administrării expunerii, cartea se prezintă într-o arhitectură dihotomică, avansând din capitol în capitol – și uneori chiar înăuntrul capitolelor – prin contrapunerea față în față a unor poziții antinomice. În primul capitol, sociologia este trecută printr-un tablou de șapte distincții dihotomice – (1) științe logico-matematice vs. științe empirice, (2) științe ale naturii vs. științe socioumane, (3) științe ale unor fenomene simple vs. științe ale unor fenomene complexe, (4) științe experimentale vs. științe observaționale, (5) științe ale fenomenelor anistorice vs. științe ale fenomenelor istorice, (6) științe fundamentale vs. științe aplicative, respectiv (7) științe nomotetice vs. științe idiografice – autorul conchizând că sociologia este o știință socioumană fundamentală cu caracter empiric ce studiază fapte complexe de repetiție (dar și de succesiune), ceea ce îi conferă un statut cvasinomotetic (p. 38). Fundamentele metodologice (și mai ales epistemologice) ale științelor sociale în general și ale sociologiei în particular se prezintă astfel sub forma unor binomane antitetice, între care autorul navighează când cu prudență, atunci când optează pentru o cale de mijloc – cum este cazul opțiunii pentru un „construcționism slab” sau pentru caracterizarea sociologiei ca „știință cvasinomotetică” –, când cu impetuozitate, atunci când se decide tranșant în favoarea uneia dintre părțile aflate în dispută. Așa este cazul atunci când autorul își asumă poziția boudoniană a individualismului metodologic (deși, ontologic, aderă la o formă de holism), ori când afirmă, fără ocolișuri, că „nu există «cercetare calitativă»” în sensul de tradiție de cercetare științifică dispunând de propriul eșafodaj de metode și tehnici de cercetare care să asigure un rezultat al demersului de investigare al realității sociale deprivat de orice referință numerică. „Expresia «cercetare calitativă»”, subliniază Traian Rotariu, este doar o „găselniță lingvistică” folosită pentru a recicla, în fapt, concepții de mult consacrate în filosofia științei care toate au la bază diferențierea dintre științele naturii (*Naturwissenschaften*) și cele ale spiritului (*Geisteswissenschaften*) (p. 70). Autorul distinge între

„extinderi legitime”, cum este cazul celor de la date de natură calitativă la metode și tehnici calitative, și „extinderi nelegitime”, care transferă caracterul calitativ de la nivelul tehnico-metodologic la cel superior al epistemologiei, ajungând în acest urcuș chiar să postuleze o „ontologie calitativistă” în care granița existențială dintre subiectul cunoscător și realitatea socială pe care acesta își propune să o cunoască dispăre cu desăvârșire. Nu există cercetare calitativistă decât în sensul unei doctrine epistemologice al cărei model de a cerceta socialul se definește în contrapartidă cu modelul de paie al unui pozitivism pe care îl încarcă cu toate păcatele imputabile celui mai impenitent scientism¹. Or o asemenea paradigmă epistemologică, care proscribe din principiu recurgerea la ori ce fel de date și metode sau tehnici ce ar avea de-a face cu măsurarea sau numărarea, este mai curând o dogmă ce prejudiciază procesul cunoașterii, deprivându-l pe cercetător de instrumente puternice care i-ar putea facilita înțelegerea realității sociale. Și din acest punct de vedere, considerațiile sale rezonează cu poziția expusă de Petru Iluț (1997) în *Abordarea calitativă a socioumanului*, care atrăgea atenția încă de acum două decenii asupra pericolelor unui calitativism radical. Deconectat ostentativ de metodologia cantitativă, calitativismul alunecă înspre „fantezii interpretativist-subiectiviste” care nici măcar nu mai glosează pe marginea realității sociale. Soluția la astfel de derapaje, împărtășită întru totul și de către Traian Rotariu, constă în „susținerea unui calitativism dublat de rigoare și, în mare măsură, interferat cu un cantitativism flexibil, înțelept, debarasat de pozitivismul dogmatic” (Iluț, 1997, 7).

Aceste „considerații inoportune” pe care Traian Rotariu le rostește răspicat, după cum însuși autorul pare convins că se va întâmpla, îi vor consolida statutul de cantitativist înveterat al sociologiei pozitivistice, un „die-hard” al hegemoniei pozitvistice în metodologia cercetării sociale! O lectură a cărții lipsită de prejudecăți va descoperi în Traian Rotariu un campion al rezonabilității, care denunță pe atât de

aspru excesele cuantificizante ale cantitativismului pe cât de neîngăduitor se arată față de antiscentismul explicit al curentelor ultracalitativiste. Sobrietatea caracteristică scriiturii lui Traian Rotariu îl împiedică pe acesta să dezvolte accente de o aciditate satirică precum cele ce dau atâtă savoare criticilor necruțătoare făcute de Stanislav Andreski (1972). În lucrarea sa cu caracter explicit iconoclast, intitulată provocator *Social Science as Sorcery*, Andreski duce mai departe critica unui alt est european refugiat în lumea occidentală – Pitirim A. Sorokin –, cel care a denunțat „cuantofrenia” empirismului american vădit în cercetările lui Paul F. Lazarsfeld. Pentru Andreski, sociologia cuantofrenică este o „vrăjitorie”, în care cuantificarea este folosită pe post de paravan pentru a camufla vidul de sens ce se ascunde în spatele datelor (capitolul 10 din cartea sa poartă titlul „*Quantification as Camouflage*”, pp. 123–143). Fără să meargă atât de departe, Traian Rotariu își înțeapă totuși colegii de breaslă care abuzează, cu sau fără bună-știință, de posibilitățile metodologice, încercând „să măsoare și ceea ce este nemăsurabil” (Rotariu, 2016, 51). Nu sunt scutiți de ironia autorului nici scăpările confracțiilor sociologi care, în ore de maximă audiență pot prezenta în emisiuni TV rezultatele unei investigații privind comportamentul sexual aducând la cunoștința telespectatorilor faptul că frecvența medie a relațiilor sexuale în cazul bărbaților este aproape de două ori mai mare decât în cazul femeilor (pp. 52–53). Nu atât ipoteza homosexualității masculine a românilor ar trebui verificată în cazul acestor contrariante rezultate, pe cât cea a dezirabilității sociale care afectează în sensuri diferite declarațiile sexuale ale bărbaților, respectiv ale femeilor.

„Inoportunitatea” volumului se trage de la faptul că acesta se împotrivesc exceselor făcute de către cantitativism, pe care le taxează nu fără o doză de ironie, pe cât se opune curentului autonomizat al calitativismului, în răspărul cărui autorul mobilizează o masă convingătoare de argumente. Echilibrul poziției pe care și-o asumă Traian Rotariu în mijlocul

acestor vâltori în care este prinsă cunoașterea sociologică, expresie a unei rezonabilități epistemologice, conferă volumului o paradoxală calitate *liminală*, aceea de a fi „*in betwixt*”-ul pozițiilor radicale care își dispută întâietatea în filosofia și metodologia științelor sociale. Însă nu îl găsim pe autor întotdeauna atât de conciliant în moderația pe care o profesează. În problema spinoasă a adevărului, Traian Rotariu dă în vileag „scamatoria” la care recurg construcțiștii cognitivi radicali în argumentarea tezei relativității sociale a cunoașterii (inclusiv a științei), aceea de a substitui „problema adevărului propozițiilor” cu „problema credinței oamenilor în acest adevăr” (p. 140). Traian Rotariu nu se sfiește să îl arate cu degetul pe Michel Foucault, figura iconică a curentului postmodernist, ca prim responsabil pentru această „șmecherie” epistemică de care se prevaează construcțiștii cognitivi. În valoroasele sale studii, Foucault a arătat cum s-au articulat discursiv ceea ce el numește „regimuri de adevăr”, punând în lumină mecanismele de producere socială a adevărului. De observat că Foucault vorbește de adevăr, când în fapt ar fi trebuit să se refere la „adevăr” (deci la credințele luate ca adevărate la un moment dat, într-o anumită cultură sau societate). O utilizare judicioasă a ghilimelelor, pentru a indica diferența dintre sensul I, epistemologic, al adevărului și sensul II, social, al „adevărului” (adică ceea ce cred oamenii că e adevărat, fără să fie necesarmente astfel) se impune pentru maximizarea clarității semantice a discursului. Adepții constructivismului cognitiv radical nu doar că nu diferențiază între cele două sensuri – epistemologic și social – ale adevărului, ci și ridiculizează pretenția de adevăr a științelor, folosind ghilimele exact invers decât în sugestia de mai sus, pe post de ghilimele ironice. „Adevărul” unei teorii este întotdeauna pus între ghilimele, tocmai pentru a sugera absurditatea și naivitatea epistemică a oamenilor de știință care cred în posibilitatea de adevăr a propozițiilor care au supraviețuit testărilor empirice. Or, după cum arată și Traian Rotariu, urmând argumentele unor critici ai relativismului precum John Searle sau Paul Boghossian, la rigoare (adică

dacă e să fim consecvenți logic până la capăt), întreaga argumentație a constructiviștilor cognitivi radicali ar trebui pusă între ghilimele, întrucât în concluziile lor revendică tocmai ceea ce neagă în principiu, anume valoare de adevăr. După cum este punctat în carte, constructiviștii/relativiștii cognitivi (termenii sunt cvasi-interșanjabili) nu pot pretinde pentru propriile concluzii un statut epistemic special, excluzându-și propriile afirmații de principiul pe care ei înșiși îl indică a fi universal, acela al condiționării sau chiar determinării socioculturale a cunoașterii.

Poziționări similare, prefăcute întotdeauna de o clarificare semantică a termenilor aflați în dispută urmată de argumentări riguroase ale propriei opțiuni, au loc înăuntrul fiecărui capitol. Cum recenzia de față nu își propune să facă sarcina cititorului, care dacă este interesat de problematica epistemologiei sociale va trebui să se confrunte singur cu argumentația dezvoltată în volum, voi pune capăt aici rezumării conținutului cărții. Voi adăuga doar că lucrarea scrisă de Traian Rotariu nu este ceea ce în mod convențional se numește o carte captivantă (întrucât tratează chestiuni relativ ezoterice), după cum nici nu debordează în originalitate (așa cum, cu prea multă modestie, însuși autorul mărturisește în repetate rânduri). Cititorul aflat în goană după senzațional, care speră să găsească o schimbare kuhniană de paradigmă ori vreo ruptură epistemologică (Gaston Bachelard), va trebui să caute în altă parte. Ce va găsi în paginile cărții este o infrastructură conceptuală a epistemologiei sociale, ale cărei piloni noționali, prezentați sub formă de binoame antitetice, sunt supuși unei foarte meticuloase operațiuni de clarificare semantică. În spiritul și practica filosofiei analitice, Traian Rotariu procedează la lămurirea conceptuală a principalilor termeni cu care operează discursul epistemologiei științelor sociale, atât de uzați și abuzați în neîncetate dispute purtate între practicanții acestora până la desfigurarea semantică a înțeleșurilor lor originale. Volumul așază, după cum promise încă din titlu, fundamente(le) metodologice (și mai ales epistemologice) ale științelor sociale,

fixând termenii – cu maximum de claritate conceptuală – pentru o discuție informată asupra statutului epistemic al sociologiei. Dincolo de această binevenită funcție prolegomenică – aceea de a stabili termenii de bază pentru o dezbateră asupra posibilităților de cunoaștere a sociologiei – volumul explicitează profesiunea de credință epistemologică a unuia dintre cei mai longevivi și renumiți practicanți ai ultimei jumătăți de veac ai sociologiei românești.

Va reuși cartea de față să fie mai mult decât un *prolegomenon* epistemic al științelor sociale? Altfel spus, va putea cartea să schimbe convingeri, adică să aibă un efect persuasiv? În primul rând, trebuie spus că autorul nici nu își propune un țel prozelitist, de a realiza convertirii. Cartea nu urmărește să propovăduiască o doctrină epistemologică, în speță realismul construcționist pe care îl îmbrățișează autorul, ci se rezumă la a supune unei scrupuloase analize critice diverse poziții, curente și teorii aflate în litigiu în științele sociale. În al doilea rând, după cum însuși Traian Rotariu sugerează, o asemenea tentativă ar fi din capul locului sortită eșecului. Aceasta nu atât datorită caracterului neconvingător al argumentului, ci faptului că adepții constructivismului și relativismului cognitiv radical resping însăși bazele logico-raționale ale discursului, pe care le consideră a fi de asemenea convenții arbitrare care susțin pretențiile de putere ale celor care le apără (arătându-i cu degetul pe oamenii de știință și toți intelectualii care insistă pentru raționalitatea discursului academic). Desigur, neacceptând bazele raționale ale discursului, adepții doctrinelor epistemologice menționate mai sus nu doar că intră în contradicție flagrantă cu propriile lor susțineri (pe care trebuie să le scoată de sub incidența teoriilor pe care le afirmă), ci subminează înseși condițiile de inteligibilitate ale discursului (în cazul în care sunt consecvenți cu propriile susțineri și nu recurg la stratagema „auto-exceptării”). Or în fața unor persoane care se sustrag normelor de raționalitate discursivă, *orice* argumentare, indiferent de forța ei persuasivă, are valabilitate doar înăuntrul cadrului discursiv marcat de acele norme de raționalitate pe care aceștia le

văd ca pure convenții arbitrare. Problema este că părăsind aceste cadre (e-adevărat, convenționale, dar nu și arbitrare) ale raționalității discursive, însăși inteligibilitatea discursului este compromisă. Iar insistența cu care constructivismul și relativismul cognitiv radicali afirmă convenționalitatea arbitrară inclusiv a acestor criterii de raționalitate care garantează inteligibilitatea discursului fac ca opoziția lor față de realism (inclusiv în formule mai „blânde” care încorporează accente construcționiste) să fie cu totul ireconciliabilă.

Una dintre puținele critici care pot fi aduse cărții are de-a face cu titlul ei, *Fundamente metodologice ale științei sociale*. Faptul că titlul face referire la științele sociale, deși cartea privilegiază în mod vădit sociologia ca material ilustrativ, nu prezintă neajunsuri serioase, atât datorită nondisciplinarității metodologiei cât și profilului disciplinar al autorului ca sociolog și demograf. Ceea ce nedumerește, în schimb, este opțiunea pentru fundamente metodologice și nu *epistemologice*. Lucrarea nu expune, în mod sistematic, o analiză teoretică a metodelor de cunoaștere, ci se angajează, cel mai adesea, în discuții asupra teoriilor cunoașterii socialului, adică pe epistemologie. Chiar primul capitol, „Sociologia ca știință”, este prin excelență o analiză a statutului epistemologic al disciplinei, iar capitolul secund, deși tratează dihotomia clasică a paradigmatelor metodologice, „Cantitativ și calitativ în cercetarea științelor

sociale”, mută rapid discuția în zona epistemologică. De asemenea, în ciuda denumirii de „individualism/holism metodologic”, acestea nu sunt atât metode propriu-zise, pe cât opțiuni epistemologice de explicare/înțelegere a socialului. Capitolul despre „Realism sau constructivism”, unul dintre capitolele centrale nu doar ca poziție în cuprinsul lucrării, cade fără nicio ezitare în spațiul epistemologiei. La fel și discuția despre „Nomotetic și idiografic” din cadrul capitolului care tratează monismul și dualismul metodologic ține de o epistemologie a socialului. Doar ultimul capitol, „O evaluare sumară a metodelor de culegere a informației în științele sociale” este univoc metodologic, dar acesta apare mai mult ca un apendice metodologic la un volum epistemologic. Dincolo de acest inconvenient, volumul este o foarte utilă analiză a reperelor epistemologice ale sociologiei, meritul său incontestabil constând în lămurirea semantică a conceptelor de bază utilizate în practic orice discurs care își propune să reflecteze asupra condiției epistemice a științelor sociale. Factorul personal, regăsit în lucrare sub forma explicitării propriei profesii de credință epistemologică a lui Traian Rotariu, completează reflexivitatea disciplinară a sociologiei, obsedată, așa cum am prezentat la începutul acestui text, de propria sa condiție epistemică, cu actul de auto-reflexivitate epistemologică al însuși autorului.

Notă

¹ Expresia „model de paie” este calchiată după clasică eroare de argumentație ce poartă denumirea de „omul de paie” (*straw man*), constând în crearea

unui argument caricaturizat al adversarului, care ulterior este cu mare ușurință refutat.

Bibliografie

Andreski, S. (1972) *Social Science as Sorcery*. London: Andre Deutsch.
Berger, P. L. și Luckmann, T. (2008) *Construirea socială a realității: tratat de sociologia cunoașterii*. București: Art.

Brown, F. (2011) *For the Soul of France: Culture Wars in the Age of Dreyfus*. New York: Anchor Books.
Davidson, D. (1973) Radical Interpretation. *Dialectica*, 27(3–4), pp. 313–328.

- Durkheim, É. (2002) *Regulile metodei sociologice*. Iași: Polirom.
- Durkheim, É. (2007) *Despre sinucidere*. Iași: Institutul European.
- Iluț, P. (1997). *Abordarea calitativă a socioumanului: concepte și metode*. Iași: Polirom.
- Iluț, P. și Rusu, M. S. (2013) Sociologia postmodernă și capcanele teoretizării haute couture, în P. Iluț (coord.), *În căutare de principii. Epistemologia și metodologie socială aplicată* (pp. 91–112). Iași: Polirom.
- Rotariu, T. (2016) *Fundamente metodologice ale științelor sociale*. Iași: Polirom.
- Simon, H. A. (1957) *Models of Man: Social and Rational*. New York: John Wiley and Sons.
- Wilson, E. O. (2003) *Sociobiologia*. București: Trei.
- Wittgenstein, L. (2001) *Tractatus Logicus-Philosophicus*. București: Humanitas.